

JURNAL 1934 – 1944

Editat și comentat de

Jürgen Matthäus și Frank Bajohr

Traducere din germană și note de
IOANA CONSTANTIN

Cuvânt înainte de
ALEXANDRU FLORIAN

Îngrijirea ediției în limba română
ELISABETH UNGUREANU

Editura Institutului Național pentru Studierea
Holocaustului din România „Elie Wiesel“

CURTEA VECHЕ

București • 2017

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> (de Alexandru Florian)	7
<i>Mulțumiri</i>	12
I. Introducere	13
Alfred Rosenberg: schiță biografică	15
Rosenberg și jurnalul său: datare și probleme	19
Soarta jurnalului după 1945	30
Rosenberg, sistemul național-socialist și „chestiunea evreiască“	40
„Operațiunea Barbarossa“ și trecerea la genocid	57
Rosenberg, „Estul“ și „soluția finală“ până la începutul anului 1942 ...	69
Observațiile introductive ale editorilor	85
Note	86
II. Însemnările diaristice ale lui Alfred Rosenberg, 1934–1944	111
III. Documente conexe	449
IV. Apendice	523
Lista documentelor conexe	525
Bibliografie	527
Lista reproducerilor fotografice	536
Abrevieri	537
Indice de toponime	541
Indice de nume de persoane	551

Alfred Rosenberg: schiță biografică

Născut la 12 ianuarie 1893 în Reval (Tallinn, în limba estonă), pe atunci aflat în Imperiul Rus, Alfred Rosenberg a fost descendentul unei familii de germani baltici. După absolvirea studiilor de arhitectură urmate la Riga și la Moscova s-a mutat la sfârșitul anului 1918 în Germania, zguduită pe atunci de înfrângerea suferită în războiul mondial și de agitațiile revoluționare. La München, Rosenberg s-a alăturat rapid mediului naționalist și a redactat cu oarecare succes diverse manifeste de luptă și scrieri antisemite și anti-comuniste. În Partidul Muncitoresc Național-Socialist German (NSDAP), recent înființat, a făcut parte, mai ales datorită pretenției de a dezvălui pe baza propriilor experiențe adevărata natură a „dominației iudeo-bolșevice“, din cercul restrâns grupat în jurul lui Hitler și din personalul permanent al organului de partid *Völkischer Beobachter*, al cărui editor a devenit în 1923. Pornind de la scrierile sale timpurii, biograful său îi atribuie un „antisemitism de-a dreptul monomaniac“¹; printre titlurile reprezentative în acest sens se numără prima carte a lui Rosenberg, *Die Spur der Juden im Wandel der Zeiten*^a (publicată în 1920), din care vom prezenta fragmente în Partea a III-a a acestei cărți²; *Unmoral im Talmud*^b (1920); *Der staatsfeindliche Zionismus*^c (1922); *Die Protokolle der Weisen von Zion und die jüdische Weltpolitik*^d (1923), precum și numeroase articole antisemite publicate în periodicul *Der Weltkampf*, pe care a început să-l editeze în 1924 și care avea pretenția de a se adresa, cu ecou internațional, „rasei albe“.³

Carierea sa ulterioară nu poate fi imaginată în lipsa remarcabilei productivități jurnalistice și de concepție din acești ani, de care puțini membri din conducerea partidului dădeau dovadă. Hărnicia sa publicistică compensa

a „Urmele evreilor de-a lungul timpului“.

b „Imoralitatea din Talmud“.

c „Sionismul, inamicul statului“.

d „Protocoloalele Înțelepților Sionului și politica mondială evreiască“.

deficitele evidente în oratoria politică și lipsa abilităților de organizator și i-au consolidat poziția de om de încredere al lui Hitler. Prima carte a lui Rosenberg, definitivată în 1919, a marcat, cel puțin parțial, pasajele antisemite din *Mein Kampf*.⁴ Probabil că a influențat indirect și programul NSDAP, făcut public în 1920, mai ales punctul 4: „Cetățean poate fi doar conaționalul. Iar conațional poate fi doar cel cu sânge german, fără legătură cu confesiunea religioasă. Niciun evreu nu poate fi, așadar, un conațional.“ Un indiciu în acest sens este și faptul că, ulterior, Rosenberg a fost comentatorul avizat al programului partidului.⁵

După eșecul „marșului asupra Feldherrnhalle“ din 9 noiembrie 1923, Hitler și alți conducători naziști au fost arestați; împuternicit de conducătorul partidului, Rosenberg a încercat să mențină unite aripile dispartate și fracțiunile din interiorul organizației. A reușit să contribuie la îndreptarea partidului către un curs parlamentar, însă nu avea charismă, și nici puterea necesară pentru a se afirma în luptele interne dintre naționaliștii fanatici. După eliberarea lui Hitler, Rosenberg s-a concentrat exclusiv asupra activității sale scriitoricești. Pe lângă poziția-cheie pe care o deținea în calitate de autor de articole și de editor al periodicelor național-socialiste, a reușit să-și definească *opus magnum*, publicat cu titlul *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*^b în 1930, care i-a consolidat renumele de *spiritus rector* al ideologiei de partid. Pornind de la Houston Stewart Chamberlain și Paul de Lagarde, Rosenberg a construit un sistem dihotomic în care „rasa“ și „contrarasa“⁶, germanii și evreii, se aflau într-o opoziție categorică; având, chipurile, rădăcini adânci în istorie, aceasta nu ar fi putut fi depășită decât prin victoria uneia sau celeilalte dintre părți. Niciun alt funcționar național-socialist nu a produs un model mental atât de ambițios, iar diferența față de dimensiunea ideii exprimate în cartea multiplicată în milioane de exemplare a lui Hitler devine evidentă deja din compararea celor două titluri. După 1933, *Mythus*-ul lui Rosenberg a devenit și a rămas până la sfârșitul războiului un bestseller absolut, în ciuda stilului dificil și a unui eclectism ezoteric și în mare parte ilogic — caracteristici ale scrierilor sale teoretice —, vânzându-se în peste un milion de exemplare și devenind, alături de *Mein Kampf*, manualul de referință, resursă nepuizabilă de citate conformiste sau cadou la modă.⁷

Capacitatea lui Rosenberg de a combina fidelitatea față de doctrina ideologică cu flexibilitatea tactică și simțul politic s-a vădit, începând de la jumătatea anilor 1920, în efortul său de a-și adjudeca domeniul politicii

a Logie monumentală la München, construită la ordinul regelui Ludovic I al Bavariei în onoarea armatei. În 1923, aici a avut loc o confruntare a naziștilor conduși de Hitler cu poliția bavareză, care a pus capăt puciului inițiat de mișcarea nazistă. (N. tr.)

b „Mitul secolului XX“. (N. tr.)

externe, ignorat în mare măsură de ceilalți conducători naziști. În lucrarea *Der Zukunftsweg einer deutschen Aussenpolitik*^a, publicată în 1927, a declarat că Rusia era inamicul Germaniei și a subliniat concordanța între interesele germano-britanice. A anticipat astfel ideea pe care avea s-o pună și Hitler pe hârtie în cea de a „doua carte“, rămasă nepublicată în timpul vieții sale.⁸ În urma succesului NSDAP la alegerile din 1930, Rosenberg a ajuns deputat în Reichstag, având astfel posibilitatea de a se prezenta ca expert al partidului în politica externă, calitate care i-a adus, imediat după accederea la putere a lui Hitler, funcția de șef al Biroului de politică externă al NSDAP (APA) — o instituție care făcea concurență Ministerului de Externe —, urmată de numirea sa în funcția de *Reichsleiter*^b (2 iunie 1933) și „însărcinat al Führerului pentru întreaga educație și pregătire ideologică a NSDAP“ (24 ianuarie 1934).⁹ Rosenberg solicita să fie consultat în tot ceea ce privea „chestiunile iudeo-bolșevice“ în accepțiunea național-socialistă și reușea deseori să se impună chiar și în fața unor concurenți puternici. Însă, în comparație cu Göring, Ribbentrop sau Goebbels, a ocupat până în 1941 doar un loc marginal în ierarhia conducerii regimului, neocupând o funcție ministerială și, prin aceasta, puteri reale în conducerea statului. Rosenberg era suficient de ambițios, însă, din cauza firii meschine și certărețe, a incapacității de a coopera și a atașamentului față de principii, a întâmpinat dificultăți. La mijlocul anului 1938, Hitler a aprobat planul lui Rosenberg de creare a unui model de universitate nazificată sub forma unei „Școli Superioare“, dar a amânat până în martie 1941 înființarea Institutului pentru Cercetarea Chestiunii Evreiești, gândit ca proiect-pilot științific și *think tank* de consultanță politică, ceea ce dovedește influența politică redusă a *Reichsleiter*-ului.¹⁰

Lucrurile s-au schimbat însă pe parcursul primilor doi ani de război. În octombrie 1940, Rosenberg a reușit să obțină postul de conducere, mult râvnit, al unei centrale ce se ocupa de „securizarea“ colecțiilor de artă, arhivelor, bibliotecilor și a altor valori aflate anterior în proprietate evreiască; în perioada următoare, *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg* („Grupul de Acțiune Reichsleiter Rosenberg“)/ERR a ajuns cea mai redutabilă organizație de jaf la nivel european, coordonată de regim și din ale cărei rezerve extrem de bogate s-au servit nu doar Hitler și Göring, ci și anumite muzee germane.¹¹ Adevăratul salt în carieră a venit însă odată cu invadarea Uniunii Sovietice, operațiune în a cărei planificare Rosenberg fusese implicat. Pe 20 aprilie 1941 a fost numit „însărcinatul pentru analiza centrală a problemelor spațiului est-european“. În jurnal notează că sosise „marele său

a Viitorul politicii externe germane. (N. tr.)

b *Reichsleiter* era a doua funcție în ierarhia NSDAP, imediat după cea a Führerului; *Reichsleiter*-ii răspundeau direct în fața lui Hitler. (N. tr.)

moment“, iar Rosenberg s-a străduit cu toate puterile să câștige încrederea lui Hitler, elaborând posibilități noi, radicale, pentru realizarea obiectivelor național-socialiste în Europa de Est. Numirea formală în funcția de ministru al Estului, făcută publică însă abia pe 17 iulie 1941, l-a făcut pe Rosenberg stăpân asupra unei regiuni care avea să se întindă de la Marea Baltică până la Marea Caspică. Această regiune era menită să asigure aprovizionarea armatei germane și a „frontului din patrie“, să deschidă germanilor valorosul „spațiu de colonizare în Est“ și, pe termen lung, să consolideze poziția inatacabilă a Germaniei de mare putere în Europa. Eșecul ofensivei germane în fața Moscovei la sfârșitul anului 1941 a însemnat o limitare a viziunilor național-socialiste, dar sfera de putere a lui Rosenberg continua să cuprindă, cu *Reichskommissariate*-le *Ostland* și Ucraina, peste jumătate de milion de kilometri pătrați cu 30 de milioane de locuitori; Rosenberg considera aceste teritorii spațiul în care „ideologia național-socialistă dă dovada măreției sale“.¹²

După cum vom detalia mai jos, Alfred Rosenberg se număra printre principalii autori ai unei politici care punea în practică strategia germană a „războiului de distrugere“ în spatele frontului, în viața de zi cu zi din timpul ocupației, cu consecințe fatale pentru cei afectați. Deși, spre deosebire de alți capi naziști, în memoriile sale pleda pentru o politică de moderație față de ucraineni și alte populații neruse, menită să înlesnească accesul la resurse necesare germanilor în război, în realitate a sprijinit politica radicală de jefuire, „pacificare“ și „germanizare“ care a costat viețile a milioane de civili din teritoriile ocupate ale Uniunii Sovietice.¹³ Evreii s-au numărat încă din primele zile de ocupație germană printre principalele victime ale execuțiilor în masă efectuate de armata germană, de *Einsatzgruppen* și de poliție; odată cu organizarea administrației civile, începând din iulie 1941, Rosenberg și reprezentanții săi în teritoriu au căutat să se integreze în noul peisaj al violenței, grăbind astfel trecerea la genocid.¹⁴

Când situația militară s-a agravat și diverse instanțe rivale au câștigat mai multă putere, influența politică lui Rosenberg a început treptat să se diminueze. Fidel până la sfârșitul lui Hitler, Rosenberg a fost arestat după sfârșitul războiului de armata SUA și judecat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, împreună cu alți funcționari de vârf ai celui de-al Treilea Reich, pentru crime împotriva umanității, crime de război, participarea la pregătirea unui război cu caracter ofensiv și crime împotriva umanității. Fostul ideolog-șef național-socialist a continuat neobosit să scrie în celulă în spiritul utopiei rasiale ce-i părea în continuare absolut valabilă; „ultimele însemnări“ ale lui Rosenberg au ecou până astăzi în anumite cercuri de extremă dreaptă.¹⁵ Rosenberg a fost găsit vinovat la toate punctele de acuzare, condamnat la moarte și executat pe 16 octombrie 1946.

Rosenberg și jurnalul său: datare și probleme

Privirea asupra național-socialismului și a politicilor sale de exterminare a fost marcată în ultimii ani în mod deosebit de jurnalele unor contemporani. „*Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten*”^a, acesta a fost obiectivul declarat al lui Victor Klemperer; alte victime ale persecuțiilor împotriva evreilor s-au văzut, la rândul lor, drept cronicari ai unor transformări importante atunci când și-au notat trăirile, gândurile și sentimentele în jurnale. Faptul că acești autori nu puteau, atunci, să așeze evenimentele în dimensiunea lor cotidiană și să vadă consecințele încă incerte într-un context clar, posibil doar de la o distanță mai mare, face ca însemnările lor să fie cu atât mai valoroase pentru înțelegerea parcursului cronologic despre care știm astăzi — privind în trecut — cum s-a sfârșit.¹⁶

Însemnările diaristice care oglindesc perspectiva subiectivă a unor național-socialiști de frunte asupra celui de-al Treilea Reich sunt, în schimb, extrem de rare. Oamenii din jurul lui Hitler au construit viitorul pe care victimele lor au fost nevoite să-l trăiască în toată oroarea sa. Acesta este motivul pentru care documentele despre ei înșiși, scrise chiar de național-socialiști, emană până astăzi o puternică fascinație; par să reflecte aura sinistrală a celor care le-au redactat și să ofere explicații cu privire la motivațiile crimelor lor. În cazul funcționarilor național-socialiști de vârf se constată însă o disproporție majoră între ceea ce bănuiau ori știau despre „soluționarea chestiunii evreiești” sau alte obiective ideologice esențiale, pe de o parte, și disponibilitatea de a depune mărturie despre ele, pe de alta. Cei din vârful ierarhiei se considerau „oameni ai faptei”, fără înclinație spre meditație ori chiar reflecție critică, mai ales că asemenea calități nu erau tocmai apreciate în interiorul partidului. În mișcarea național-socialistă, „oamenii de acțiune” erau mereu mai presus de „scribi”.

a „Voi depune mărturie despre tot ce a fost”. (N. tr.)

Res. Dincolo de toate acestea, transformările rapide de după 1933 și dinamica evenimentelor și a evoluțiilor impulsionată de mișcarea național-socialistă împreună cu alte elite sociale produceau o atmosferă de activitate febrilă și neobosită, nu tocmai propice răgazului și meditației. Iar în timp ce propaganda național-socialistă oficială căuta să transmită mereu aceeași imagine de unitate monolitică și de consecvență, vârfurile din conducerea național-socialistă cunoșteau foarte bine realitatea celui de-al Treilea Reich în care diverse fracțiuni se luptau pentru influență și putere, dușmănindu-se aprig.

Discrepanța evidentă dintre aparență și realitate putea fi ignorată în însemnările intime doar cu prețul automatizării. Chiar dacă nu se îndoiu de importanța istorică, ori de lipsa de precedent a evenimentelor inițiate în 1933, majoritatea oamenilor din jurul lui Hitler nu dispuneau de acea conștiință a istoriei care le-ar fi permis să lege activitatea din prezent de pretențiile la eternitate ale regimului. Noțiuni de tipul „soluție finală” sau „Reichul de o mie de ani” documentează pe de o parte pretenția arogantă de anulare a istoriei, de sfârșit al ei. Pe de altă parte, politica reală a regimului era marcată de întorsături surprinzătoare și neprevăzute, de natură să-i pună în dificultate și pe cei mai convinși național-socialiști, cum ar fi, de exemplu, desființarea SA în 1934, pactul cu dușmanul de moarte, Stalin, în 1939, sau zborul în Anglia al lui Rudolf Hess în 1941.

Din toate aceste motive, actorii principali ai NSDAP nu au lăsat în urmă jurnale intime, ci cel mult — ca de pildă Heinrich Himmler — agende care le documentează acționismul neîntrerupt.¹⁷ Până și recent descoperitele scrisori private ale lui Himmler¹⁸, adresate soției și copiilor, prezintă parțial caracteristicile unei agende de buzunar. Efuziunile sentimentale ale *Reichsführer*-ului SS, foarte pronunțate la prima vedere, se dovedesc a fi, la o citire mai atentă, doar niște formule sterile și repetitive. Chiar dacă Himmler reacționa uneori destul de emoțional în corespondența sa oficială sau în discursuri, *Reichsführer*-ul SS se manifesta în anturajul privat de cele mai multe ori cu lipsă de empatie și nu foarte reflexiv. Acest lucru era provocat cu siguranță nu doar de faptul că practica asasinatelor în masă, cu toate detaliile sale oribile, i se părea — spre deosebire de anumiți colaboratori ai săi — imposibil de relatat, fiind un secret de stat ce putea fi amintit doar față de anumiți oficiali aleși. Însă Himmler nu simțea nevoia unei reflectări fiindcă pur și simplu se simțea împăcat cu faptele sale și nu era chinuit de niciun fel de îndoieli.¹⁹

Doar doi național-socialiști din vârful piramidei au lăsat în urma lor jurnale ample: ministrul propagandei Joseph Goebbels, care a ținut timp de

peste douăzeci de ani un jurnal personal — din 1924 până în 1945²⁰ —, și ideologul-șef al NSDAP, ulterior ministru al Estului, Alfred Rosenberg, ale cărui însemnări din perioada 1934–1944 le prezentăm în această ediție pentru prima oară integral și contextualizate.²¹ Cei doi s-au dușmănit aproape pe toată durata celui de-al Treilea Reich, ceea ce conferă însemnărilor lor o funcție de corectiv reciproc. Jurnalul lui Rosenberg, care înregistra fiecare observație negativă făcută la adresa lui Goebbels venită din cercurile de partid și care consemna fiecare umilință suferită de adversarul său, demonstrează că Goebbels era prea puțin îndrăgit tocmai în cercurile „vechilor luptători” și că poziția sa în aparatul de putere național-socialist nu ar trebui supraestimată.

Pe de altă parte, ministrul propagandei și rivalul său împărtășeau tendința de a trece sub tăcere evenimentele neplăcute ori care îi puneau în situații dezavantajoase. Ar fi, așadar, naiv din punct de vedere metodologic să așteptăm de la jurnalele lui Goebbels sau Rosenberg altceva decât o perspectivă subiectivă. Cu siguranță că nu oferă o privire completă asupra puterii național-socialiste, așa cum a afirmat Hans-Günther Seraphim când a editat, la mijlocul anilor 1950, o parte din jurnalul lui Rosenberg: „Aici ni se relatează din interior despre modul de funcționare a aparatului de partid, despre acțiunile conducerii național-socialiste și ale organelor ei; autorul oferă în aceste însemnări destinate doar scopurilor sale personale, neretușate, o privire incitantă în modul de a gândi și de a acționa al lui Hitler și al oamenilor lui.”²² Este tentant să căutăm revelații senzaționaliste în centrul puterii; însă această tentație ignoră caracterul problematic al unor surse atât de subiective: jurnalele lui Goebbels și ale lui Rosenberg oglindesc doar parțial evenimentele propriu-zise, atunci când nu ignoră de-a dreptul anumite elemente centrale ale realității istorice.

Nu întâmplător tocmai Goebbels și Rosenberg au scris jurnale; printre sarcinile lor prioritare se numărau oricum reflecția asupra politicii celui de-al Treilea Reich și interpretarea ei. În timp ce Goebbels trebuia să traducă politica național-socialistă în lozinci care să transmită politicile cotidiene într-o formă facilă, Rosenberg se concentra mai degrabă asupra principiilor ideologice a căror esență o prezenta în special în discursurile ținute în fața funcționarilor de partid sau publicate în presa național-socialistă. Goebbels găsea mult mai rapid formule pregnante decât Rosenberg, care, mai greoi, deseori lăsa să treacă săptămâni întregi fără să pună nimic pe hârtie — între altele, desigur, și pentru că, ocupând diverse funcții, își dedica timpul redactării de „comunicate către Führer”, memorii și dosare. Însemnările sale diaristice nu cuprind decât într-o măsură foarte redusă pasaje narative mai

lungi; predomină observațiile mai degrabă laconice, schițate. Pe deasupra, însemnările lui Rosenberg se disting printr-o aglomerare de formulări stângace, greșeli de gramatică și o sintaxă de multe ori precară, elemente care pe alocuri provoacă cititorului dificultăți de lectură. Nu este lipsit de ironie faptul că tocmai germanului baltic Rosenberg, care s-a erijat în timpul celui de-al Treilea Reich în interpretul-șef al gândirii și culturii germane, îi lipsește până și un minim simț al limbii germane.

Nici însemnările diaristice ale lui Goebbels, nici cele ale lui Rosenberg nu erau destinate publicului. Cu toate acestea, Goebbels a publicat în 1934 însemnări din anul 1932/33, lovindu-se însă de o atitudine de respingere netă manifestă în cercuri largi ale partidului care-i reproșau ministrului propagandei o autotămâiere egocentrică.²³ Se pare că această opinie nu era întrutotul eronată; și Rosenberg își folosea jurnalul pentru a-și prezenta succesele într-o lumină mai strălucitoare. Însă în cazul lui se pare că însemnările, de multe ori rudimentare, serveau în primul rând pe post de ancore de memorie pentru viitor („pentru ca la bătrânețe să pot readuce la viață aceste timpuri“)²⁴ și, de multe ori, pe post de supapă a unor frustrări personale. Pasajele în care critica „vanitatea și condescendența levantină“²⁵ ale altora ori în care îi judeca plin de ură pe Goebbels („producător de puroi“)²⁶ sau pe Ribbentrop („un om cu adevărat prost, cu aroganța obișnuită“)²⁷ amintesc mai degrabă de formulările unor adversari înverșunați ai național-socialismului decât de opiniile unuia din reprezentanții de frunte ai regimului. Autocompătimirea ostentativă a lui Rosenberg și nimbul de luptător singuratic în cadrul conducerii „comunității etnice“, vizibile în multe însemnări, ar fi stârnit probabil consternare dacă ar fi fost făcute publice. Este, așadar, evident că Rosenberg a ținut jurnalul doar pentru sine însuși.

Chiar dacă Rosenberg a ajuns să participe târziu la politica operativă a celui de-al Treilea Reich și a fost de multe ori — deși nu chiar atât de des cum s-a afirmat în literatura de dată mai timpurie — dezavantajat, poziția sa în interiorul aparatului de putere național-socialist nu a fost niciodată pusă cu adevărat la îndoială. Ea se sprijinea în principal pe sentimentul pe care Rosenberg, numit de Hitler, în chip ironic, „patriarh al național-socialismului“ și mai târziu „paznicul Estului“²⁸, îl oferea NSDAP-ului și funcționarilor săi de vârf, și anume că principiile lor ideologice nu se bazau pe idiosincrazii, fantezii de putere și ură, ci, dimpotrivă, pe o filosofie profundă și pe fundamente științifice. Rosenberg însuși era fără îndoială convins de aceasta. Cu mult înainte să-și înceapă însemnările diaristice gândea în dimensiuni ideologice care nu permiteau analiza critică și nu permiteau nici accesul realității decât în măsura în care aceasta confirma convingerile deja cimentate.²⁹